

INTRODUCCIÓ A L'ANÀLISI DE LA TOPONÍMIA URBANA DE MALLORCA. ELS NOMS DE LES VIES URBANES DE LA PART FORANA

Antoni ORDINES GARAU

0. Introducció

Tal com pretenem indicar en el títol, és el nostre un estudi preliminar sobre la toponímia urbana i oficial de la part forana de Mallorca, és a dir, la que exclou únicament el terme municipal de Palma.

L'exclusió, momentània, del municipi que ostenta la capitalitat de l'illa, obeeix per una banda a l'intent d'alleugerir l'estudi; i per l'altra i definitiva, per ser un corpus toponímic estudiat de forma reiterada i abundant, tasca que en els darrers anys hi ha destacat Gabriel Bibiloni (1983).

El nostre principal objectiu ha estat el d'analitzar de forma general aquest corpus (ANÒNIM, 1988) compost per un total de 6.426 topònims per tal de descobrir les seves tendències. Això és, distingir quins tipus de topònims són els que més abunden i quins són els manco usuals, tant considerant la totalitat de les dades en conjunt com els grups que s'obtenen d'aplicar els límits municipals i, fins i tot, dels llogarets i les urbanitzacions que en alguns casos encara subdivideixen el territori.

Fruit d'aquest objectiu s'imposava la realització de dues tasques consecutives: la de classificar primer, i la de comptabilitzar després. Ambdues constitueixen, per tant, el cos de la metodologia i, ahora, de la feina realitzades.

El primer que calia fer era un model de classificació, i després d'alguns ajusts, n'establirem el següent:

A) Tipus de genèrics (carrer, plaça, placeta, avinguda, passeig, passatge, carreró, camí, carretera, ronda, travessia, via i altres).

B) Orònims (amb distinció dels específicament litorals);
Hidrònims (amb distinció dels específicament marins);

Fitònims;

Zoònims;

Hagiotopònims (subdividits en personatges, edificis, monuments i objectes, i altres);

Topònims que reproduïxen altres topònims (topotopònims?) subdividits en municipals, mallorquins, balears, estatals i altres, a la vegada que separen institucions i noms de casa;

Antropònims (llinatges i malnoms);

Personatges (locals, estatals, internacionals, ficticis i altres);

Oficis (militars, polítics, científics, religiosos i altres);

Activitats (agràries, pesqueres, industrials, artesanals, serveis i lúdiques o esportives);

Diversos (meteorologia, exposició, vents, acústica, qualitat o situació, bellesa del paisatge, coloració, astres, noms abstractes amb distinció dels polítics, data històrica, vehicles amb distinció dels referits a vaixells i a trens, nomenclatura de lletres o números, construccions rurals, urbanes i defensives).

Som conscients de les seves limitacions, ja que malgrat fos mínimament retocada després d'experimentar amb ella per tal d'adequar-la al màxim a la realitat toponímica que anava dissecionant, tampoc oblidam que no deixa d'ésser un motlle i que, com a tal, deforma sempre el que conté. Però en defensa meua, també cal dir que complia perfectament les nostres modestes pretensions que no anaven més enllà, repetesc, de descobrir els cimals del arbre toponímic. No importava tant el nombre de branques ni, molt menys, el de fulles.

Però les dificultats de qualsevol classificació no provenen únicament del model taxonòmic, sinó que també sorgeixen problemes derivats de les peculiaritats dels elements classificats. Així, per tant, cal assenyalar tota una casuística al respecte que comprèn des de la possibilitat de les dues o més entrades que permeten molts de topònims, fins a la dificultat d'encasellar en una sola, d'alguns altres; passant per l'ambivalència incompatible d'altres davant el coneixement inexacte o insuficient de la causa que originà el nom. Arribats en aquest punt hem d'afegir que no hem realitzat un estudi per aclarir aquells topònims opacs tant pel seu significat com per la seva explicació, que en aquest darrer cas constituïrien un grup nombrosíssim.

I per tant, el nostre recompte també acumula els errors que majoritàriament s'evitarien després d'un estudi molt més pregon dels abundants casos en què és menester. Insistesc, per tant, en el caràcter tòpic i general de les conclusions que a partir d'ell es puguin extreure.

Una vegada establerta la classificació dels topònims en femem una fitxa per a cada un dels indrets geogràfics. D'aquesta manera en un mateix full separarem els topònims de cada nucli urbà i n'efectuarem el sumatori de cada una de les seves entrades.

No quedaria complet el nostre comentari sobre la metodologia, sense afegir que tota la informació fou objecte de tractament informàtic mitjançant una fulla de càlcul que relacionava cada una de les vuitanta entrades classificatòries amb el lloc geogràfic on s'hi localitzen (poble, llogaret o urbanització), al temps que també s'especificaven els sumatoris per a cada municipi, el que globalment suposava la quantitat de 164 files. El resultat obtingut, 13. 120 caselles, a les quals caldria afegir algunes més destinades a expressar els corresponents percentatges, més de les que aconsellava l'ajut informàtic per possibilitar el processament d'aquest volum de dades.

1. Els resultats

Després d'efectuar els càlculs pertinents, els resultats totals obtinguts foren:

A) Respecte als genèrics, va quedar demostrada la predominància dels carrers, amb un 86,3%, i de les places amb un 4,8%. A partir d'ells, i continuant en sentit descendent, la classificació dóna el següent ordre:

Avingudes: 3,2%
Camins: 1,6%
Vies: 1,0%
Passetjos: 0,91%
Carrerons: 0,90%
Rondes: 0,35%
Passatges: 0,3%
Altres: 0,4%

D'aquest darrer grup hi formarien part especialment els subgrups de carreteres, travessies i placetes.

B) Pel que fa a la vertadera classificació toponímica, realitzada al marge dels genèrics i atenent sols als determinants, els resultats més generals foren:

- 1 Personatges: 26,9%
- 2 Diversos: 20,7%
- 3 Topotopònims: 20,6%
- 4 Oficis: 19,6%
- 5 Hagiopònims: 13,0%
- 6 Fitònims: 7,1%
- 7 Antropònims: 4,5%
(llinatges i malnoms)
- 8 Orònims: 4,21%
- 9 Activitats: 4,20%
- 10 Zòdnims: 3,8%
- 11 Hidrònims: 2,8%

Abans de desglossar amb més detall aquestes dades potser és necessari deixar recordatori de certs aspectes. Segons es desprèn del sumatori d'aquests percentatges en concordància amb el que prevèiem quan assenyalàvem la possibilitat de la duplicació i també triplicació d'alguns noms en ser classificats, hem de notar que es produeixen interseccions entre alguns dels onze grups anteriors. Així tenim, per exemple, que del grup format pels personatges, també hi formen part els hagiòtopònims corresponents als personatges religiosos, i així mateix del que s'agrupa sota la denominació d'oficis. No és aquest el cas, però, dels antropònims que només apleguen els llinatges i malnoms que no es refereixen a un individu concret.

Igualment podem ressenyar la intersecció entre els grups dels orònims i dels topotopònims.

Retornant a l'anàlisi dels resultats, la classificació dels personatges atenent al seu origen, dona un amplíssima majoria als locals (61,3%), seguit dels estatals (26,7%), els internacionals (7,9%) i els ficticis (0,7%).

El grup que hem titulat Diversos és efectivament heterogeni tant en la seva composició com en la seva distribució. Prova d'això n'és el seu subgrup més nombrós, destinat a recollir una qualitat o característica de la via urbana, que suposa el 20,9% de la totalitat del grup i un 4,3% respecte al total dels topònims, el que el situaria en el vuitè lloc de la taula general per davant de grups com els d'orònims, activitats, zoònims i hidrònims. En són una mostra els: Carrer Major, Carrer Pla, Carrer Nou, Carrer de sa Volta, Carrer des Racó, Carrer de s'Escaleta, Carrer Principal, Carrer de sa Costa, Carrer de s'Angol, Carrer de Dalt, Carrer d'Abaix, Carrer d'Enmig, Carrer Forà, Carrer Gran, Carrer Ric, Plaça Central, Plaça Rodona i Plaça Pública.

Dels percentatges relatius a cada un dels subgrups destaquen el dels vents i els punts cardinals amb un 14,4% (Carrer Simun, Carrer Terral, Carrer Brises, Carrer des Nord, Carrer des Migjorn, Carrer de Tramuntana,...); el dels noms abstractes (Carrer de la Salut, de la Virtut, de la Glòria, del Amor, de la Veritat, de la Caritat, del Progrés, de l'Amistat, de la Concòrdia, de l'Oblit, de la Prosperitat,...) amb un 10,1%, al que podríem afegir el dels noms abstractes de caire polític (Carrer de la Victòria, de sa Bandera, de la Hispanidad, de la Unitat, Imperial, de la Independència, de la Justícia, de l'Autonomia, de la Llibertat,...) que suposen un 3,1%; i el dels astres (Carrer del Sol, de sa Lluna, de l'Estrella, de les Cabrelles,...) amb un 8,0%. A l'altre extrem, i per tant escassíssims, s'hi situen els subgrups destinats a acústica (Carrer des Tro, des Brull, des Silenci, des Renou,...) amb un 0,04%; coloració (Carrer de la Vall Verd, Blanc, de les Penyes Rotges, Vistaverde,...) amb un 0,21%; o data històrica (Carrer des 31 de desembre, 19 de juliol, 31 de març, 2 de maig,...) amb un 0,24%.

El desglossament complet del grup de diversos és:

- 1 Qualitat / Característica / Situació: 20,9%
- 2 Vents: 14,4%
- 3 Noms abstractes: 10,1%

- 4 Astres: 8,0%
- 5 Nomenclatura per números: 7,4%
- 6 Altres: 5,5%
- 7 Vaixells: 4,8%
- 8 Exposició: 4,0%
- 9 Nomenclatura per lletres: 3,4%
- 10 Construccions defensives: 3,2%
- 11 Noms abstractes de caire polític: 3,1%
- 12 Vehícles (excepte vaixells i trens): 2,9%
- 13 Bellesa del paisatge: 2,4%
- 14 Meteorologia: 2,3%
- 15 Trens: 1,7%
- 16 Construccions urbanes: 1,6%
- 17 Data històrica: 1,1%
- 18 Coloració: 1,0%
- 19 Construccions rurals: 0,8%
- 20 Acústica: 0,2%

En el grup destinat a recollir els topònims que reproduïxen altres topònims (topotopònims) encapçalen la llista els municipals (entenent com a tals els que pertanyen al mateix municipi) amb un 41,1%; seguit dels que reproduïxen toponímia que sense ser el mateix municipi és, però, mallorquina, amb un 19,1%; i continua el subgrup dels topònims estrangers amb un 12,6%.

La resta de la classificació és:

Topònims estatals: 11,7%

Topònims de la resta de les Balears: 7,3%

Menció apart mereixen els dos següents grups que caldria afegir als subgrups anteriors:

Noms de casa: 6,1%

Institucions: 1,7%

Respecte al grup destinat a recollir els noms de personatges amb indicació de la seva professió, la primera plaça és ocupada pels religiosos amb un 23,9% seguida dels artistes (on s'inclouen pintors, escultors i escriptors, entre altres) amb un 22,3%. A continuació els científics (18,2%), polítics (17,7%) i militars (15,2%) amb inclusió dels títols nobiliaris.

En els grup dels hagiotopònims, la descomposició és la següent:

Personatges: 82,0%

Edificis: 9,1%

Monuments: 6,5%

Altres: 2,2%

Dins del subgrup dels personatges, el 55,7% aproximadament correspon a noms de sants o militars.

Pel que fa a orònims i hidrònims hem distingit els orònims litorals i els hidrònims marins respectivament a l'expectativa d'assolir una representació que finalment resultà injustificada puix que es limità a uns percentatges del 1,4% i 0,6% sobre el total, per a cada un d'ells.

Finalment, el grup de les activitats s'estructura d'acord amb el següent ordre:

Serveis: 21,4%

Industrials: 21,4%

Pesqueres: 18,1%

Agràries: 16,2%

Lúdiques o esportives: 11,4%

Artesanals: 11,1%

2. Algunes consideracions finals

El present estudi sens dubte ens servirà com a primera passa per a aprofundir en l'anàlisi de la nomenclatura oficial de les vies urbanes de Mallorca, motiu de prevists i ulteriors estudis al respecte. A través d'ells, i mitjançant el camí ara obert, pot ser interessant arribar a detalls com ¿quins són els personatges més freqüents), ¿i quins els oficis i les activitats?, ¿quina és la característica que a més vies dona nom?, ¿quins topònims són els més repetits?, etc... O també, a l'inversa, detectar els casos singulars que respecte d'un grup o altre s'enregistren.

A la vista de les dades obtingudes, també hem d'extreure que la toponímia oficial amaga un important sector de la toponímia popular que comparteix la identificació de les vies urbanes. L'abundància de personatges és una mostra de l'oficialització de la toponímia urbana que en no pocs casos ha esdevingut una forma d'homenatjar que consideram exagerada. Són molts els personatges que res tenen a veure amb la via que porta el seu nom, i que per tant han produït una toponímia imposada i arbitrària, defecte per altra banda antic que ja assenyalava J.M. Quadrado l'any 1863 (QUADRADO, 1863) tot referint-se a la ciutat de Palma.

Per altra banda es pot constatar l'augment de neotoponímia arrel del fort procés urbanitzador que patim des de les darreres dècades. Sembla que la construcció de noves vies ha estat més ràpida que la capacitat popular per adjudicar-los nom, i el seu gran nombre ha contrastat amb la poca imaginació de les autoritats per determinar la seva nomenclatura, desestimant així les directrius dels entesos (MIRALLES, 1979) que no fan més que deixar-se guiar pel seny. El resultat, en canvi, ha estat la proliferació del que podríem anomenar les sèries toponímiques monogràfiques, que generalment fan al·lusió a coses de la mar (peixos, ormeigs,

vaixells, mariners, etc...), vegetació i flora, fauna, pintors, escriptors, religiosos, nobles, topònims, etc... (PICORNELL, 1982). Són també majoritàriament aquestes urbanitzacions costaneres i turístiques dels pocs indrets que encara presenten una retolació sense normalitzar, malgrat la pràctica totalitat dels municipis illencs ja han adoptat oficialment l'acord al respecte (alguns tan recentment que a hores d'ara no ha estat executat). S'ha produït per tant un important canvi respecte a la situació denunciada l'any 1979 a diversos articles del número que monogràficament li dedicà la revista "Lluc" sota el títol de "Els carrers són nostres" (MIRALLES, 1979). Però si per normalització no ens referim només a l'ús del català, sinó que entenem, a més, l'adopció d'una toponímia urbana oficial en sintonia amb la denominació popular, hem de constatar que el procés normalitzador no ha estat sencer, ja que en bastants casos s'ha limitat a una simple traducció. No pretenem aquí entrar dins un tema tan complexe com és el de la denominació popular, perquè requereix un estudi particular per a cada topònim que, per la nostra pròpia experiència en la normalització lingüística de les vies de comunicació de Selva (ORDINES, 1984), no sempre aporta una única i clara solució. El que sí podem assenyalar és l'existència de topònims que ens semblen, com a mínim, curiosos en un primer contacte, i a vegades de difícil classificació, com es pot apreciar a la següent mostra:

Calle Sin Nombre, Calle Televisión, Calle de la Asa, Carrer des Bon Humor, Carrer Benvinguts, Carrer des Fum, Calle Rincón de las Setas, Carrer de ses Corbates, Calle del Aterrizaje, Carrer de ses Espardenyes, Carrer des Caliu, Calle del Saco, Calle Bajada de Diana, Carrer des Retorn, Carrer des Desert, Calle del Buen Año, Carrer des Picarol, Calle del Sol Naciente, Calle Samba, Calle Nido de guilas, Carrer des Robiol, C. 13, Carrer de s'Olla...

Bibliografia citada

- ANÒNIM, *Callejero y planos de los pueblos de Mallorca*. Palma: Ed. Cort, 1988, 744 pgs.
- BIBILONI, Gabriel, *Els noms dels carrers de Palma*. Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma, 1983, 105 pgs.
- MIRALLES, Joan, "Cap a una nomenclatura popular dels nostres carrers", *Lluc*, 685 (1979), 4-8.
- ORDINES, Antoni (1984), *Estudi per a la normalització lingüística dels carrers de Selva*. Ajuntament de Selva, inèdit, 29 ff. + 4 mapes. (Una gran part en fou publicada sota el títol "Evolució dels noms de carrers i places del municipi de Selva (Mallorca)", en el *Bulletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, XXVIII, (juny 1987), 18-28).
- PICORNELL, Climent, "La nova toponímia de les Illes Balears. Una aportació dels topònims sorgits arrel del turisme", *Bulletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, X (1982), 86-100.
- QUADRADO, José María, *Observaciones sobre la titulación de las calles*. Palma de Mallorca, 1863, 36 pàgs.